

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

Кафедра психології

На правах рукопису

УЛЬЯНОВА КАРИНА ІГОРІВНА
ТВОРЧІ ЗДІБНОСТІ ЯК АДАПТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ
ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

Спеціальність 053 Психологія

Освітня програма Психологія

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра

Науковий керівник:

Валер Д С
канд. психол. наук,
доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри

№11 від 5.06.2023

Завідувач кафедри

І.І.

Дніпро, 2023

Вищий навчальний приватний заклад
«Дніпровський гуманітарний університет»

Кафедра психології
Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр
Напрямок підготовки психологів 053

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри психології
Людмила ПРІСНЯКОВА
«20» червня 2023 року

ЗАВДАННЯ
НА ОСВІТНЬО-КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1. Тема роботи: «Творчі здібності як адаптаційний потенціал особистості юнацького віку».
Науковий керівник роботи: Кандидат психологічних наук, доцент кафедри Василь Д. С.

Затверджені наказом вищого навчального закладу від «25» жовтня 2022 року № 4

2. Строк подання студентом роботи: 19.06.2023
3. Вихідні дані до роботи: література з проблеми досліджень, емпіричні методи психологічних досліджень, математико – статистичні методи.
4. Зміст роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, 2-3 розділи, список використаних літературних джерел.
5. Перелік графічного матеріалу: ілюстрована 8 таблицями та 4 рисунками; за результатами досліджень.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів проекту (роботи)	Примітка
1.	Вступ. Опрацювання та реферування літератури з теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження. Формулювання мети, завдання досліджень.	Грудень 2022р.	виконано
2.	I Розділ. Визначення, види творчих здібностей. Висвітлення проблеми в дослідженнях вітчизняних та закордонних дослідників.	Лютий 2023р.	виконано
3.	II Розділ	Березень 2023р.	виконано
4	III Розділ Емпіричне дослідження. Математична обробка результатів психодіагностики. Виявлення тенденцій та закономірностей	Квітень 2023 р	виконано
6	Робота в цілому. Висновки. Оформлення. Подання остаточного варіанту на кафедрі для перевірки на академічну доброчесність	Травень 2023р.	виконано

Здобувач вищої освіти __Ульянова К. І.____

Керівник роботи канд. псих. наук, доцент кафедри психології

 Малков Д.С.

АНОТАЦІЯ

Актуальність вивчення творчих здібностей як адаптаційного потенціалу особистості юнацького віку визначається низкою особливих умов, які існують у сучасному українському суспільстві. Так, значні економічні, соціальні та політичні зміни, напруга, що виникає, зумовлюють необхідність розвитку адаптивного потенціалу особистості. Без адаптації, без уміння пристосовуватися до умов, що змінюються, неможлива не тільки особистісна та професійна самореалізація, а й повноцінне збереження достатнього рівня психічного та психологічного здоров'я. Ряд досліджень підкреслює важливість індивідуально-психологічних особливостей особистості, серед яких важливе місце займають творчі здібності. Сучасне суспільство потребує фахівців, які здатні пропонувати нові, оригінальні рішення проблем. Творча особистість, при цьому, здатна до проявів креативності не тільки в рамках професійної діяльності, але й може використовувати їх у повсякденному житті для вирішення тих завдань адаптації, які виникають. Юнацький вік з цієї точки зору є особливим і визначальним, оскільки набута в цей період становлення ідентичність визначатиме подальшу діяльність особистості.

У пропонованій роботі висвітлено результати аналізу сучасного стану проблеми творчих здібностей та їх ролі як важливого чинника адаптивного потенціалу. Підкреслено зростаючу актуальність теоретичних досліджень проблеми та використання їх результатів на практиці. Розглянуто та проаналізовано результати дослідження адаптації як процесу та результату. Розглянуто джерела та рівні креативності. Здійснено спробу емпіричного дослідження проблеми. Запропоновано формулювання подальших перспектив наукових досліджень.

Ключові слова: адаптація, креативність, адаптаційний потенціал, творчі здібності.

ABSTRACT

The relevance of studying creative abilities as the adaptive potential of a young person's personality is determined by a number of special conditions that exist in modern Ukrainian society. Thus, significant economic, social and political changes, the tension that arises, determine the development of the adaptive potential of the individual. Without adaptation, without the ability to adapt to changing conditions, not only personal and professional self-realization is impossible, but also the full preservation of a sufficient level of mental and psychological health.

A number of studies emphasized the importance of individual psychological characteristics of the individual, among which creative abilities have an important place. Modern society needs such specialists who are able not only to act according to a ready-made model but also to offer new, original solutions to problems. A creative personality, at the same time, is capable of manifestations of creativity not only within the framework of professional activity but also can use them in everyday life to solve those tasks of adaptation that arise. Young age from this point of view is special and defining since the identity acquired during this period of formation will determine the further activity of the individual.

The proposed work highlights the results of the analysis of the current state of the problem of creative abilities and their role as important factors of adaptive potential. The growing relevance of theoretical studies of the problem and the use of their results in practice is emphasized. The results of research on the adaptation process and the result were reviewed and analyzed. The sources and levels of creativity are considered. An attempt to provide an empirical study of the problem is provided. Formulation of further prospects of scientific research is proposed.

Key words: adaptation, creativity, adaptive potential, creative abilities.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЯК АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ.....	6
1.1 Психологічні концепції творчих здібностей	6
1.2 Проблеми адаптації та адаптаційних можливостей особистості.....	17
1.3 Роль творчих здібностей в контексті адаптаційного потенціалу	27
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЯК АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ.....	40
2.1 Організація та хід дослідження.....	40
2.2 Методи та методика дослідження.....	42
2.3 Аналіз та інтерпретація даних	45
Висновки до розділу 2.....	55
ВИСНОВКИ.....	58
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	62
ДОДАТКИ.....	67

ВСТУП

Актуальність теми визначається рядом особливих умов, які складаються у сучасному українському суспільстві. Так, значні економічні, соціальні та політичні зміни, напруження, яке виникає, обумовлює розвиток адаптаційного потенціалу особистості. Без адаптації, без здатності пристосовуватися до умов, які змінюється, неможлива не тільки особистісна та професійна самореалізація, але і повноцінне збереження достатнього рівня психічного та психологічного здоров'я.

З іншого боку, завдання адаптації не можуть розглядатися окремо від індивідуально-психологічних особливостей особистості, серед яких творчі здібності займають важливе місце. Сучасне суспільство потребує таких фахівців, які здатні не просто діяти за готовим зразком, але і пропонувати нові, оригінальні рішення проблем. Творча особистість, разом з тим, здатна до проявів творчості не тільки в рамках професійної діяльності, але і може використовувати їх в повсякденному житті для рішення тих завдань адаптації, які перед нею виникають.

Юнацький вік з цієї точки зору є особливим і визначальним, оскільки ідентичність, що набуває в цей період формування, обумовлюватиме подальшу діяльність особистості.

Проблема творчих здібностей представлена в роботах напрямках гуманістичної психології, представлені К. Роджерсом та А. Маслоу, зарубіжних та українських концептуальних положеннях розвитку здібностей, творчості, обдарованості в роботах Дж.Гордона, Ф. Осборна, Дж. Гілфорда, Е. Торренса, С. Медніка, А. М. Матюшкіна, Г. С.Костюка, В. А. Роменець, І. П. Волкова, П. М. Якобсона, Н. С.Лейтеса, В. О.Моляко, В. В.Рибалки, Ю. Л.Трофімова, Г. О.Балла, І. А.Зязюна, В. Моргуна, О. І. Кульчицької, Р. О. Семенової. Адаптаційний потенціал та адаптацію вивчали такі зарубіжні вчені, як К.Бернар,

У. Кеннон, Р. Ешбі, Ж. Піаже; вітчизняні та радянські вчені: Ф. Б. Березін, В. П. Казначеев, П. К.Анохін, М. С.Корольчук, С. О. Шапкін, Т. Г. Дічев, К. Є.Тарасов, М. О. Агаджанян; українські вчені С. Д. Максименко, В. О. Олефір, О.М. Кокур та інші.

Мета дослідження: теоретично визначити та емпірично дослідити творчі здібності як адаптаційний потенціал особистості юнацького віку.

Об'єкт дослідження: адаптаційний потенціал особистості юнацького віку.

Предмет дослідження: творчі здібності як адаптаційний потенціал особистості юнака.

Гіпотеза дослідження: творчі здібності юнаків пов'язані із підвищеною здатністю до адаптації.

Завдання дослідження:

- 1) Теоретично проаналізувати психологічні концепції творчих здібностей особистості;
- 2) Теоретично розкрити підходи до вивчення проблем адаптації та адаптаційних можливостей особистості;
- 3) Виявити роль творчих здібностей в контексті адаптаційного потенціалу особистості;
- 4) Емпірично дослідити зазначену проблему;
- 5) Сформулювати висновки.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз та синтез психологічної літератури з проблем адаптації та творчих здібностей; порівняння, класифікація і узагальнення отриманих даних; дедуктивний метод; емпіричні: наукове спостереження, метод опитування, тести, опитувальники: Тест «Діагностика творчого потенціалу та креативності»; Тест віддалених асоціацій С. Медника; Діагностика рівня невербальної креативності; Методика дослідження соціально-психологічної адаптації К. Роджерса - Р. Даймонда; Тест «Нервово-психічна

адаптація» (І. Н. Гурвіч); кількісної і якісної обробки результатів дослідження; індекскритерій кореляції Спірмена; інтерпретаційний метод.

Наукова новизна полягає у розгляді сучасних системних підходів виявлення творчих здібностей особистості, їх розгляд у контексті успішності адаптаційних процесів особистості із врахуванням особливостей юнацького віку.

Практична значущість полягає у використанні отриманих даних для планування та проведення психокорекційної та консультативної роботи психологом з проблем адаптації осіб юнацького віку.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел у кількості 56 джерел та 5 додатків. Робота містить 8 таблиць та 4 рисунки. Основний зміст роботи викладено на 65 сторінках.

ВИСНОВКИ

Проблема вивчення творчих здібностей та їх ролі у житті особистості має багату історію, яка представлена різними підходами та уявленнями про цю особливість. Разом з тим, ще не створено єдиної концепції, яка б пояснювала сутність, особливості розвитку та проявів творчих здібностей.

В результаті теоретичного аналізу наявної літератури зазначено, що здібності розвиваються на основі задатків, але не зводяться до них; розвиток здібностей відбувається тільки у відповідній діяльності; творчі здібності розглядаються як здатність особистості знайти нові рішення проблеми, побачити невідповідності, запропонувати різні варіанти дій. Зазначається роль пізнавальних та мотиваційних процесів.

Адаптація вивчається сучасними дослідниками як складне системне явище, яке розглядається на різних рівнях (наприклад, організмичному, особистісному, груповому тощо) та різних площинах (відтак виділяють психофізіологічну адаптацію, психічну, психологічну, соціальну тощо). Наразі не існує єдиного визначення адаптації, але ряд авторів сходяться на думці, що адаптацією можна називати здатність особистості задовольняти актуальні потреби і значущі цілі із збереженням психічного й фізичного здоров'я.

Важливими чинниками, або адаптаційними можливостями, виступають як внутрішні властивості особистості, так і зовнішні. Актуальним залишається питання виявлення та корекції психологічної дезадаптації особистості.

Виявлено, що активність людини поділяють на творчу й адаптивну, що дозволяє виділяти консервативний та творчий типи особистості. Здібності, в свою чергу, пропонується поділяти на творчі й виконавські. З точки зору творчих здібностей адаптацію можна розглядати як синтез адаптації до предметного середовища та адаптації до соціального середовища.

Соціальний компонент здібностей можна назвати внутрішнім утворенням особистості, яке відображає стиль розвитку здібностей в умовах соціальної взаємодії. Важливим є вміння особистості знаходити діяльність для отримання визнання, що підвищує її адаптивність в соціальному середовищі. Можна сказати, що людина соціально адаптована настільки, наскільки її творчі здібності реалізуються в діяльності, що забезпечує визнання.

В результаті емпіричного дослідження отримано наступні висновки:

1) Більше ніж половині юнаків притаманна наявність бар'єрів та страхів на шляху реалізації творчих здібностей; вони можуть стримувати себе або відмовлятися від творчості через страх бути невизнаним або отримати суспільний осуд. Менше половини досліджуваних мають показники наявного творчого потенціалу та відкритість до її реалізації у різних формах творчості.

2) Більша кількість досліджуваних старшого юнацького віку мають вищі показники творчого потенціалу (40% проти 35%). Отже, можна сказати, що з віком творчий потенціал людини має тенденцію розвиватися та зростати. У старшому віці, таким чином, зменшуються бар'єри, що можуть ставати на заваді творчості.

3) Досліджувана група за показниками вербальної креативності скоріше належить до рівня нижче середнього; разом з тим, кількість відповідей свідчить про доволі високу працездатність досліджуваних, що можна розуміти як продуктивність та певну мотивованість у досягненнях. Врахуємо, що за всіма показниками розвиток вербальної креативності дорослих юнаків є вищим, але індекс оригінальності є схожим: 0,78 проти 0,76.

4) Показники невербальної креативності знаходяться на рівні вище середнього. Юнаки мають достатньо розвинуту здатність висувати та придумувати рішення, які відрізняються від загальноприйнятих або очевидних. Показники досліджуваних старшого юнацького віку є вищими (12,2 бали) ніж у представників молодшого юнацького віку (11,6 балів). Такі дані свідчать про

динамічний розвиток невербальної креативності в онтогенезі та здатність осіб старшого юнацького віку до більшої гнучкості у вирішенні різноманітних завдань. Хлопцям і дівчатам старшого юнацького віку більше, ніж їх молодшим представникам, властиві показники високої невербальної креативності.

5) Важливо зазначити на відмінностях, виявлених шляхом порівняння двох вікових груп – молодшого юнацького та старшого юнацького віку. Як ми можемо побачити, всі показники адаптації юнаків старшого віку є вищими – отже, в них більш позитивне ставлення до себе та до інших, вищий емоційний комфорт, більше розвинутий внутрішній контроль (інтернальність) тощо. Такі дані свідчать про можливий зв'язок внутрішньої зрілості та розвинутої ідентичності із успішністю адаптації; розглянувши також отримані дані в контексті показників творчості можна припускати, що творчі здібності, які зростають із віком, є позитивним чинником загальної адаптації особистості.

Можна вважати, таким чином, що відчуття адаптованості пов'язано із передбачуваністю та уникнення протиріч, які досягаються шляхом певної відмови від власного контролю. Можливо, юнаки, особливо у більш молодшому віці, багато в чому продовжують спиратися на батьків та їх рішення. Така залежність, на нашу думку, також може обмежувати прояв творчості.

5) Досліджувані юнаки загалом мають тенденцію до психічного здоров'я, але певна частина потребує додаткової допомоги для його досягнення. Особи старшого юнацького віку демонструють наявність вищих показників нервово-психічної адаптації, ніж молодшого.

6) В результаті кореляційного аналізу виявлено значущий позитивний зв'язок невербальної креативності із самоприйняттям та емоційною комфортністю особистості. Отже, здатність до пошуку різноманітних варіантів рішень сприяє більш позитивному уявленню людини про себе, стає механізмом пошуку та забезпечення внутрішньої стабільності. В старшій віковій групі виявлено також значущий зв'язок з інтернальністю.

Можна припустити, що творчі здібності, що виражаються і соціальному вимірі (вербально) не завжди пов'язані з успішним процесом адаптації, а ті, що можуть виражатися у предметній діяльності (невербально) дозволяють створити більш позитивний емоційний стан та підвищити прийняття себе. Вікові відмінності вказують, що із дорослішанням та розвитком ідентичності в юнацькому віці творчі здібності (невербальні) сприяють зростанню інтернальності особистості – тобто, її відчуттю відповідальності та контролю за власним життям.

Таким чином, гіпотеза підтверджена частково: можливо, творчість забезпечує кращу адаптацію у площині предметної діяльності, але у соціальній взаємодії осіб юнацького віку такої тенденції може не спостерігатися.

Практична значущість роботи полягає у можливості використання отриманих даних для планування психокорекційної та консультативної роботи практичним психологом з проблеми адаптації осіб юнацького віку.

Перспективами дослідження можна назвати розкриття ролі ціннісно-сміслової сфери дівчат та хлопців юнацького віку та особливостей розвитку ідентичності в цьому віці в процесі успішної адаптації.